NOTAT

Prosjekt: Politisk ukorrekt synstolking

Dato: 30.4.2026

Retningslinjer for synstolking og begrepsbruk

Vi har gått gjennom noen retningslinjer med tanke på hvordan synstolke sensitive aspekter, særlig det som fokusgruppene ga tilbakemelding om og synstolkene oppga som vanskelig – hudfarge. Alder har vi ikke sett særlig på, siden det ble oppfattet som mer uproblematisk både av synstolkene og i fokusgruppene.

1 NRKs Retningslinjer for forhåndsinnspilt synstolking

> *«Mangfold - relatert til funksjonsvariasjon, etnisitet, LHBT og klasse. Mangfold skal beskrives. Beskriv dette så nøytralt som mulig.»*

En målsetting for dette utkastet til retningslinjer, er å gi mer presise og utfyllende beskrivelser av «så nøytralt som mulig».

2 MediaLTs «Norske retningslinjer for synstolking» (2019)

Retningslinjene har ingen direkte passasjer om tema, men peker på at man skal:

> *«Presenter karakterene på en måte som gjør det mulig å identifisere dem. Prioriter rikere beskrivelser av karakterer som er viktige for historien. [....]*
>
> *Utseende, alder og stil er viktig, men beskriv på en så objektiv måte som mulig (vær bevisst på å unngå personlig smak og betraktninger). Karaktertrekk som skiller seg ut, bør beskrives.»*

En konkret målsetting ved prosjektet er å utdype MediaLTs «Norske retningslinjer for synstolking» når det gjelder de sensitive aspektene som dette prosjektet omhandler.

3. Office of Communications (Ofcom)- Guidelines on Providing Television and On-Demand Access Services

Ofcom er den britiske regulerings- og konkurransemyndigheten for kommunikasjonsindustrien. Punkt 4.10 sier:

> *"Beyond information which is directly relevant to the plot, AD should be sensitive to other visual features including diversity characteristics which may be of interest and relevance to audiences. Describing factors such as ethnicity or disability can help to convey levels of onscreen diversity to audiences and provide representation for people with sight loss and blind people from a range of backgrounds. Providers may wish to consider how best*

to avoid assuming default characteristics, for example by avoiding only describing skin colour for characters from minority ethnic backgrounds."

Her pekes det på at synstolking bør ikke bare formidle handlingen, men også beskrive visuelle trekk som viser mangfold, slik at publikum får kjennskap til og kan verdsette variasjon i mennesker og miljøer. Det pekes også på at man ikke skal bare trekke fram hudfarge fra etniske minoriteter, som er med å underbygge en antakelse om «standardhudfarge».

Hva er «standard-utseende» i Norge?

430 000 innvandrere i Norge er født i Asia, Afrika eller Amerika syd for USA. 156 000 er barn av ikke vestlige innvandrere ifølge tall fra SSB 5. mars 2026. Dette er om lag 10 % av befolkingen i Norge som da antas å ha et ikke-vestlig eller mørkt utseende. Det betyr at vi kan anta at 9 av 10 i Norge vil ha et lyst, vestlig utseende?

25% av voksne nordmenn har fedme. Over 50 % av voksne er overvektige. 1 av 5 barn i skolealder er overvektige. (Tall helseresepenten.no)

Over halvparten av alle voksne som bor i Norge er altså overvektige.

Dette er av betydning for hva som er ansett som standardutseende. Lys og lubben?

4 Netflix Audio Description Style Guide v2.5

Denne guiden poengterer også at beskrivelse av ulikt utseende må gjøres konsistent. Man må ikke trekke fram ett særtrekk ved en person uten å gjøre det samme med andre. Retningslinjene sier også at personen skal komme før beskrivelsen. Eksempelvis en svømmer med et bein, ikke en «enfotet» svømmer.

«Enfotet» er ikke vanlig norsk, men en noe vi ser noen ganger i skriftlig materiale (aviser) slik som «Blinde Marie» i stedet for Marie (26) som er blind.

Punktet kalt «WHO» sier:

> *"Focus the description on the main and relevant supporting characters and describe visual aspects that reveal information about their identity, personality and traits (what they look like, how they move, what they're wearing, facial expressions etc.).*
>
> *Our content is increasingly representative of the diversity of human experience. When considering whom to describe and in what detail, consider both the needs of the plot and the importance of representation. Description should be factual and prioritize an individual's visual attributes to address their most significant identity traits, such as hair texture, skin color, eyes color, build, height, age description (such as late thirties, fifties, teenage, etc.), traits related to visible disabilities, etc. and should be done consistently for all main and relevant supporting characters that are being described, (i.e. do not single out a character because of a specific trait, describe everyone equally) and using a person-first approach (e.g. "a swimmer with one leg" instead of "a one-legged swimmer").*

Netflix' retningslinjer sier også at hvis man ikke kan bekreftes, eller hvis det ikke er etablert i handlingen, så skal man ikke gjette eller anta rasemessig, etnisk eller kjønnsidentitet. Man skal i synstolkingen oppgi karakterenes fysiske egenskaper som beskrevet i forrige avsnitt.

"If unable to confirm or if not established in the plot, do not guess or assume racial, ethnic or gender identity. Instead, focus on the characters' physical attributes as described above."

5 The European Blind Union (EBU) EBU Handbook for High Quality Audio Description on Screen

Den omfattende håndboken påpeker det samme som fokusgruppene; fargen på jakken er ofte irrelevant, med mindre den er veldig spesiell.

> *«In a contemporary setting, the colour of a tracksuit top may sometimes seem irrelevant, unless it is white and covered in blood. » Physical Appearance (p 26)*

Retningslinjene tar også for seg mangfold og hvordan man selv ønsker å bli beskrevet og at dette er et tema som har utviklet seg de siste årene (selvidentifisering).

Når det gjelder etnisitet, hudfarge («rase» som de skriver) skilles det mellom rase og etnisitet. Rase blir definert som en gruppe som deler noen ytre fysiske kjennetegn og noen fellestrekk innen kultur og historie. Etnisitet blir definert som å tilhøre en sosial gruppe som man deler kulturelle, tradisjonelle og familiære bånd med. Videre at begge deler brukes for ås beskrive menneskelig mangfold. Både rase og etnisitet omfatter mange av disse beskrivelsene og brukes fortsatt som måter å beskrive menneskelig mangfold på, heter det (side 36).

Her hjelper ikke disse retningslinjene stort da «rase» er et begrep som i Norge ikke blir brukt om mennesker. Det representerer en ideologi som ble forlatt etter 2. verdenskrig. For nordmenn er det både svært støtende og totalt uforståelig at det i slike retningslinjer blir bukt dette begrepet.

Etnisitet blir av Store Norske Leksikon definert slik:

> *Etnisitet er menneskers forståelse av å tilhøre en gruppe (et «folk») forskjellig fra andre tilsvarende grupper. Forskjellene mellom slike grupper kan være kulturelt dyptgripende (helt ulike språk, skikker, trosformer og så videre), men kan også begrense seg til noen få kontrasterende uttrykk (dialektforskjeller, mattradisjoner og så videre)*
>
> *Schackt, Jon: etnisitet i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 22. april 2026 fra https://snl.no/etnisitet*

How audio description addresses this diversity in the language it uses, is currently the subject of intense debate.

Syntolkning skal gjenspeile det som vises på skjermen, er et grunnleggende prinsipp, men hvordan man velger å ordlegge seg vil variere fra land til land. I noen land er hudfarge mer vanlig omtale enn i Norge.

EBU understreker i retningslinjene at synshemmede må få tilgang til samme utvikling i språkbruk som ellers i samfunnet og at verken synstolker eller synshemmede skal presses til å benekte det som seende får tilgang til.

EBU recommends that the audio description of race, ethnicity and gender needs to be considered per country, in consultation with the relevant groups, to find what works best. On no account should describers and viewers with sight loss allow themselves to be pressured into denying what is there for all to see. (p 40)

---

6 ITU: Guidance on audio description

Den internasjonale telekomunionen ITU har utarbeidet omfattende retningslinjer for synstolking. Her gis det følgende råd:

7.7.3.1 Identifying race / ethnic origin

The appearance of characters should not require that they be identified by race or ethnic origin unless these types of identifications provide meaningful information or insight to a sighted viewer which would not otherwise be available to persons who are blind or who have low vision in a similar timeframe i.e., plot development, character motivation or background.

Når det gjelder ordvalg angående hudfarge, foreslås det:

Descriptions should use common and factual terms to describe individuals that would be understood by the majority of listeners such as the following:

1) light brown, brown, dark brown, tan, light tan;

2) light/fair skinned, dark skinned, olive-skinned;

3) tan, ruddy, olive, white, yellow.

«Gul» brukt som hudfarge i vil i norsk sammenheng sannsynligvis bli oppfattet som svært krenkende, mens olivenfarget er uforståelig.

Når det gjelder kjønnsuttrykk, er anbefalingen at synstolkingen bør unngå å beskrive kjønn med mindre det er relevant for forståelsen av handling, karakter eller kontekst.
(Punkt 7.7.4.1 Identifying gendered expression)

Når det gjelder LHBTQ ber retningslinjene fra ITU synstolken unngå å gjette identitet, men åpner samtidig for begreper som i praksis gjør nettopp det.

If the attire of a character suggests their identity, then this information may be described i.e., butch, femme, masculine, and/or feminine, etc. (7.7.4.2 c)

Når det gjelder beskrivelser av funksjonsnedsettelser er retningslinjene tilsvarende uklare i punkt *7.7.5.1 Identifying disabilities*.

Retningslinjene fra ITU forsøker å balansere hensynet til nøytral beskrivelse med behovet for relevant informasjon, men ender opp med å bli uklare i praksis.

På den ene siden frarådes det å identifisere karakterer ut fra funksjonsnedsettelse, for å unngå unødvendig kategorisering. På den andre siden åpnes det for nettopp slike beskrivelser når de anses som meningsbærende for plott, karakterutvikling eller kontekst. Problemet er at det ikke gis tydelige kriterier for hva som faktisk gjør slik informasjon relevant. Dermed overlates avgjørelsen til synstolkerens skjønn, noe som kan føre til både inkonsekvent praksis og utilsiktet underformidling av visuelle poenger. Eksempelet med en rullestolbruker som «kommer inn» versus «ruller inn» illustrerer dette: Ved å velge en nøytral formulering kan man unngå overfokusering på funksjonsnedsettelse, men samtidig risikere å utelate informasjon som for en seende kan være umiddelbart synlig og mulig meningsbærende.

Retningslinjen er problematisk fordi den sidestiller synlige trekk med diagnoser som ikke kan observeres visuelt. Begreper som «schizofreni» eller «epilepsi» kan ikke utledes fra det man ser, og bruken av dem innebærer derfor en form for tolkning eller tilleggsinformasjon. Samtidig forutsetter beskrivelser som «Downs syndrom» visuell erfaring som ikke nødvendigvis er tilgjengelig for personer som er født blinde. Resultatet er en uklar praksis der synstolkeren risikerer å formidle mer enn det som faktisk kan oppfattes i bildet.

> *Commonly used terms should be used to describe individuals who would be understood by the majority of viewers such as someone with epilepsy, schizophrenia, Down syndrome, cerebral palsy, blind or has low vision, quadriplegic and autistic.*

7 Språkrådet: Hvilke ord kan brukes om hudfarge? Iscenesatt kjønn?

Språkrådet har på nettsidene svart på noen spørsmål fra publikum som er relevante for prosjektet. Det understrekes at Språkrådet ikke har som oppgave å være språkpoliti, annet enn på rettskriving.

Om ord for hudfarge skriver Språkrådet: Svart og hvit er greit, farget er mer komplisert og virker utdatert. De anbefaler mørkhudet eller lyshudet som mest nøytrale.

> *"Mørk i huden* og *lys i huden*, eller bare *mørk* og *lys*, er i utgangspunktet romslige og deskriptive betegnelser. De brukes mye og virker for det meste nøytrale. *Mørkhudet* er særlig brukt i skrift, da gjerne i forbindelse med signalement og beskrivelse av både øyenfarge, hårfarge og hudfarge. (*Mørk* og *lys* brukes også om variasjon blant «hvite», mest med referanse til hårfarge. I denne sammenhengen er både disse ordene og *mørkhåret* og *lyshåret* nøytrale.)" Siden: Hvilke ord kan brukes om hudfarge?

Videre skriver de at «Mørkhudet» kan virke støtende for de som blir beskrevet slik, og spesielt ikke som substantiv «En mørkhudet» person. Det anbefales heller å bruke «person med mørk hudfarge».

> Ofte kan *med mørk hudfarge* eller *som er mørk(e) i huden* være et bedre alternativ.

«Melaninrik» er også et nøytralt ord, men ikke innarbeidet i norsk ennå. Språkrådet mener at det er for tidlig å ta ordet inn i offentlige tekster ennå. (i 2024)

Språkrådet oppfordrer også til å unngå kjønnsdiskriminerende omtale.

> *La være å bruke kjønnsdiskriminerende personkarakteristikker, klisjeer og sammenligninger. Eksempel: Kvinner blir ofte skildra med ord som «liten», «vever» og «blond», uten at menn blir skildra på tilsvarende måte.* (artikkel om **Kjønnsbalansert språk)**

Både svensk og engelsk har ord for iscenesatt kjønn henholdsvis «genus» og «gender». Dette har vi ikke tilsvarende på norsk.

8 Andre føringer for begrepsbruk

Norges Blindeforbund har laget overordnede føringer for kommunikasjon relatert til samfunnsmessig likestilling: *«Personer 'har' eller 'lever med' en funksjonsnedsettelse, men 'er' ikke sin funksjonsnedsettelse.»*

Videre:

«Vi overstyrer ikke folks selvoppfatning. Om en person omtaler seg som svaksynt, funksjonshemmet, funksjonsvariert, hemmet eller hindret, så korrigerer vi ikke det. Det samme gjelder personers omtale av egen etniske bakgrunn, kjønn eller seksuelle orientering.

Selv om vi ikke korrigerer folks selvoppfatning, må vi vurdere om det blir riktig å bruke samme begrep tilbake. Dersom en person omtaler seg som «hemma» eller «neger», skal ikke vi gjenta disse begrepene i vår kommunikasjon.» Punkt 5 om selvbestemmelse

I følge Bufdir er det forskjell på «Funksjonsnedsettelse» og «Funksjonshemming». Se Begreper og kunnskapsgrunnlag på Bufdir.no)

«Funksjonshemming» er ikke en individuell egenskap, men et forhold eller en situasjon som kan oppstå i individets møte med samfunnet. «Funksjonsnedsettelse» viser til tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner. Dette kan eksempelvis dreie seg om nedsatt bevegelses-, syns- eller hørselsfunksjon, nedsatt kognitiv funksjon eller ulike funksjonsnedsettelser pga. allergi, hjerte- eller lungesykdommer.

Dette er en ideologisk avklaring, men hjelper ikke i å formidle det visuelle. Eksempelvis en scene hvor en rullestolbruker skal inn på en butikk, men det er trapper, beskrevet som «Per forflytter seg mot butikkdøra. Han stoppes på grunn av en funksjonshemmende barriere og kommer ikke»

Uloba skriver tilsvarende i sitt idégrunnlag: «Du er ikke diabetiker, du er et menneske med diabetes». Dette er en god tanke at man først og fremst er et menneske, og at elle mennesker har mange ulike egenskaper, eller en funksjonsvariasjon.

For at synstolkingen skal følge disse føringene, er det bedre å si «har en funksjonsnedsettelse» enn «er funksjonshemmet». Dette er for vagt for å være god synstolking.

Synstolking å beskrive det synstolken ser, ikke det vedkommende tolker er situasjonen. Selv om en person er døv må dette beskrives ved hvordan personen eller karakteren framstår: viser med tegnspråk, merker ikke at noe skjer.

Konklusjon

Vi har underveis i omtalen av de ulike retningslinjene gitt løpende vurderinger av dem. De fleste er for vage, for omfattende og utenfor norsk språkbruk og kultur.

Retningslinjene vi har gått gjennom forsøker å balansere svært mange hensyn samtidig, eller det vil føre til for omfattende beskrivelser til å fungere i korte tidsluker.

Språket i synstolking må være effektivt. I forslaget til veiledning for synstolking av sensitive aspekter forsøker vi å være konkrete med hensyn til valg av ord.

Vi forsøker også å gjøre rede for synstolkingens rammer som gjør at idealer ikke alltid lar seg overføre til praksis.

Synstolking er ikke verdinøytral. Den er et produkt av den kulturen synstolken befinner seg i, synstolkens oppfatning, kunnskap og generelle referanserammer. Slik sett kan ikke retningslinjer fra én kultur nødvendigvis overføres til en norsk kontekst.